

DOI:

แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา
เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

The Conservation and Development of Nakhon Ratchasima Old Town
Commercial Area for Historical Tourism

การุณย์ ศุภมิตรโยธิน^{a*}

Karun Suphamityotin^{a*}

^aคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ประเทศไทย

^aFaculty of Industrial Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Thailand

*Corresponding Author. Email: karun_ink@yahoo.com

Received: August 31, 2023

Revised: September 17, 2024

Accepted: September 18, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะทางกายภาพทางสังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และองค์ประกอบภายในย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา วิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพและแนวโน้มการพัฒนา พร้อมทั้งเสนอแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยรวบรวมข้อมูลอาคารกรณีศึกษาและวิถีชีวิตจากเจ้าของอาคาร ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากนักวิชาการ ข้อมูลโครงการและนโยบายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภาครัฐ การสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวด้วยแบบสอบถาม เพื่อนำมากำหนดทิศทางการพัฒนา จากนั้นจึงจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวแทนทุกภาคส่วนมาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้ คือ 1) การอนุรักษ์ย่านและมรดกสถาปัตยกรรม ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าและรรรงค์ให้เกิดการอนุรักษ์ โดยจัดทำฐานข้อมูล ประเมินคุณค่าอาคารและเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือการมอบรางวัลจากหน่วยงานทางการอนุรักษ์ให้กับอาคารเก่า การกำหนดนโยบาย มาตรการ หรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พัฒนาพื้นที่จากหน่วยงานราชการ รวมถึงการออกกฎหมายเทศบัญญัติท้องถิ่นควบคุมอาคารและพัฒนาพื้นที่ 2) การพัฒนาพื้นที่ภายในย่าน ได้แก่ การปรับปรุงอาคารสถานที่สำคัญ การสร้างพื้นที่วัฒนธรรม การปรับปรุงภูมิทัศน์ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก 3) การฟื้นฟูผ่านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินชมเมืองโดยใช้แผนที่และแอปพลิเคชันนำเที่ยวที่ติดตั้งในโทรศัพท์มือถือ การจัดแพ็คเกจท่องเที่ยวหรืองานเทศกาลประจำปี ทั้งนี้ การที่จะพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรอิสระ รวมถึงคนในชุมชน ในการขับเคลื่อนให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา

ABSTRACT

The objective of this research is to study the architectural styles, physical characteristics of socio-cultural aspects, environment, and internal components of the Nakhon Ratchasima old town commercial area. It aims to analyze problems, potentials, and development trends, as well as to propose guidelines for conservation, restoration, and development of the area as a historical tourist attraction. The research collects data on case study buildings and lifestyles from building owners, local historical information from academics, and project and policy information promoting tourism from government agencies. It also surveys tourists' opinions through questionnaires to determine development directions. Subsequently, a brainstorming forum is organized with representatives from all sectors to analyze and jointly determine area development guidelines. The development guidelines can be summarized as follows: 1) Conservation of the district and architectural heritage, which includes raising awareness of their value and promoting conservation by creating databases, evaluating building values, and disseminating information through social media, or awarding prizes from conservation agencies to old buildings. This also involves establishing policies, measures, or regulations related to conservation and area development from government agencies, including the enactment of local municipal ordinances to control buildings and develop areas. 2) Development of areas within the district, including renovation of important buildings, creation of cultural spaces, landscape improvements, and upgrading of infrastructure and facilities. 3) Revitalization through tourism promotion activities, such as city walks using maps and mobile tour guide applications, organizing tourism packages or annual festivals. To develop the Nakhon Ratchasima old town commercial area into a sustainable historical tourist attraction, cooperation from various sectors is necessary, including government agencies, private sector, academic sector, independent organizations, and people in the community to drive conservation, restoration, and development efforts.

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนาพื้นที่ ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

Keywords: Conservation, Restoration, Area Development, Nakhon Ratchasima Old Town Commercial Area, Historical Tourism

บทนำ

นครราชสีมา (โคราช) เป็นเมืองเก่าที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา มีบทบาทสำคัญทางด้านการเมืองการปกครอง และเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างหัวเมืองบนที่ราบสูงโคราชกับหัวเมืองแถบที่ราบลุ่มภาคกลางในทุกยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเปิดให้บริการเดินรถไฟสาย กรุงเทพฯ-นครราชสีมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443 เป็นต้นมา ส่งผลให้ย่านการค้าที่มีอยู่เดิมเกิดการขยายตัวมีดีกรีมบ้านช่องมากขึ้น อันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเพื่อประกอบการค้า เมืองนครราชสีมาจึงเป็นตลาดกลางการค้าขายระหว่างภาคกลางและภาคอีสาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2507-2509 เกิดสงครามเวียดนาม ทหารอเมริกันได้ใช้เมืองนครราชสีมาเป็นที่ตั้งฐานทัพ จึงมีการตัดถนนมิตรภาพขึ้น ทำให้เกิดความเจริญด้านเศรษฐกิจอย่างมาก

ก่อกำเนิดธุรกิจด้านบริการและการค้าในเมืองอย่างเฟื่องฟูสุดขีด นครราชสีมากลายเป็นเมืองที่มีการค้าและการเงิน
สะพัดมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ (เทศบาลนครนครราชสีมา, 2548; 37) ด้วยเหตุผลที่เมืองนครราชสีมาเป็น
ศูนย์กลางการคมนาคมและการค้าส่งผลให้เกิดย่านการค้าหลายแห่งทั้งที่อยู่ในเขตเมืองเก่าและนอกเมืองเก่า ได้แก่
ย่านถนนโพธิ์กลาง ย่านถนนจอมพล ย่านถนนราชดำเนิน-ถนนชุมพล ปัจจุบัน ย่านดังกล่าวกำลังประสบปัญหาหลายด้าน
เช่น ความชอบของธุรกิจการค้าอันเนื่องมาจากการแข่งขันทางการตลาดจากห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่นอก
เขตเมืองเก่าซึ่งเป็นย่านธุรกิจแห่งใหม่ อาคารเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์กำลังสูญหายและเสื่อมสภาพ ซึ่งเจ้าของ
อาคารและผู้อยู่อาศัยบางกลุ่มขาดความตระหนักถึงความสำคัญและมีทัศนคติที่สวนทางกับการอนุรักษ์ พื้นที่สำคัญ
ทางประวัติศาสตร์ไม่ได้รับการดูแล แม้ว่าหลายหน่วยงานพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้กับ
ชุมชนก็ตาม แต่ส่วนใหญ่กิจกรรมการท่องเที่ยวมักกระจุกตัวอยู่เพียงสถานที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณโดยรอบ
อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) ซึ่งพื้นที่ย่านการค้าเก่าไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร ดังนั้น งานวิจัยนี้
จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และ
องค์ประกอบภายในย่านเพื่อให้ข้อมูลมาใช้ประกอบการพัฒนา วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น ศักยภาพในการพัฒนา
พื้นที่และแนวโน้มการพัฒนา เพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาให้เป็น
แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จากงานวิจัยก่อให้เกิด
การเชื่อมต่อกับกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นภายในเขตเมืองเก่า เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและคุณค่าทาง
สังคมวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัตลักษณ์ อันเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน
ที่เชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน ส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของย่านและตัวอาคารทั้งในแง่
ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม เพื่อการดำรงอยู่ของอาคารไปพร้อมกับผู้คนและชุมชน อีกทั้งองค์ความรู้ที่เกิดจาก
งานวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ย่าน เพื่อนำไปสู่
การสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านการท่องเที่ยวให้กับจังหวัดนครราชสีมา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แบบยั่งยืน: การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีบทบาทในการกระตุ้น
เศรษฐกิจท้องถิ่นและช่วยส่งเสริมความตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว
ได้สัมผัสกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ผ่านการเรียนรู้และซาบซึ้งเรื่องราวของอดีต ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการ
เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในย่านประวัติศาสตร์ ได้แก่ 1) รูปแบบ
ทางวัฒนธรรม ศาสนาความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ 2) ศิลปะท้องถิ่นและสถาปัตยกรรม 3) กิจกรรมทางเศรษฐกิจ
4) เมืองและชุมชนที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้และซึมซับความรู้สึกผ่านการเดินชมเมือง 5) พิพิธภัณฑจัดแสดงวัฒนธรรม
และบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ 6) ประเพณีเทศกาลท้องถิ่น 7) ความเป็นมิตรของผู้คนในท้องถิ่น
(วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ, 2547) ทั้งนี้ ทรัพยากรการท่องเที่ยว การเข้าถึงพื้นที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก
สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กิจอุดม เสือเจริญ
(2559) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ควรนำมากำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้คือ 1) ทรัพยากร
การท่องเที่ยวต้องได้รับการดูแลให้สามารถใช้อย่างต่อเนื่องได้ในระยะเวลายาวนาน 2) นักท่องเที่ยวซึ่งมีความสำคัญ

ในฐานะผู้บริหารควรเป็นกลุ่มคนที่มีคุณภาพโดยมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว 3) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและช่วยถ่วงดุลคุณภาพของนักท่องเที่ยว 4) ชุมชนซึ่งมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรของตน 5) นักวิชาการหรือสถาบันการศึกษาควรศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับและอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่นให้คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวพร้อมเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยเป็นวิทยากร ผู้ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ปกรณ์ พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัฒนเกา (2553; 28) ซึ่งนอกจากจะมุ่งเน้นการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงสภาพเดิมและรักษาสภาพแวดล้อมแล้ว ยังคำนึงถึงการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าร่วมในการจัดการและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อวางแผนงานการจัดสรรงบประมาณและการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม

แนวคิดการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม: “เมืองเก่า” คือเมืองที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ด้านสังคม และด้านกายภาพโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งที่ต้องค่าแก่การอนุรักษ์แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ อัตลักษณ์ของเมืองซึ่งเกิดขึ้นจากภาพรวมของอาคารหลายหลังไปจนถึงบรรยากาศของชุมชน และสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าที่เป็นตัวแทนด้านพัฒนาการเทคนิควิทยาซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดเมืองนำอยู่ที่กำหนดวิสัยทัศน์โดยเทศบาลนครนครราชสีมา เพื่อมุ่งเน้นการรักษาวิถีตัวตนของเมืองโดยการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองเก่าไว้ให้สามารถเห็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์จากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาควบคู่ไปกับการพัฒนาที่และคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองร่วมด้วย ประกอบกับการรักษาจิตวิญญาณของเมืองอันเกิดจากความรู้สึก ความทรงจำ ความประทับใจตามการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเมือง ความมีสุนทรียภาพของเมืองที่เกิดความสมดุลกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ซึ่งการปรับปรุงรูปแบบอาคารและภูมิทัศน์ให้เข้ากับพื้นที่มรดกวัฒนธรรมจะช่วยให้เมืองมีสุนทรียภาพมากขึ้น ควรส่งเสริมให้เมืองมีเอกลักษณ์โดดเด่น มีชีวิตชีวาและความงาม โดยรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความร่มรื่น เพียบพร้อมทั้งระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก (ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ, 2554; 34-35) แนวทางการวางแผนปรับปรุงฟื้นฟูเมืองมีดังนี้ 1) การป้องกันรักษา (Conservation) โดยปรับปรุงสภาพแวดล้อมตลอดจนบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การจราจร ทางเท้า และที่จอดรถให้เหมาะสม 2) การบูรณะฟื้นฟู (Rehabilitation) เพื่อให้อาคารที่มีสภาพทรุดโทรมสามารถใช้งานได้ดี 3) การรื้อสร้างใหม่ (Clearance) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมขึ้นใหม่ (สุวิธนา ธาดานิติ; 2546 อ้างถึงใน ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ, 2554; 27-28) ซึ่งการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ควรได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปกรรม ผู้ที่กำหนดนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่า สถาปนิกและวิศวกรที่เข้าใจการอนุรักษ์ รวมถึงผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดการเพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ การวางแผนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ควรผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนาเมือง โดยจะต้องผสมผสานงานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการวางผังเมือง กลวิธีที่ใช้ในการวางแผนพื้นที่ประวัติศาสตร์ประกอบไปด้วยเทคนิคทางด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู การจัดหาบริการสาธารณะที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่ในระยะยาว การวางแผนอนุรักษ์ควรมีการดำเนินร่วมกับ

ผู้อาศัยในพื้นที่และควรมีการออกกฎหมายข้อบังคับและกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติ นอกจากนี้ ควรควบคุมการเปลี่ยนแปลง ควบคุมอัตราการเจริญเติบโตหรือการพัฒนาใหม่ ซึ่งการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคมจะทำให้สามารถรับมือการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี โดยการหามาตรการควบคุมการพัฒนา การกำหนดขนาดและรูปแบบอาคาร การจำกัดปริมาณการจราจร และการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ซึ่งการบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ จะต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่า การเน้นทางด้านกายภาพ (Fielden, 1993 อ้างถึงใน ปกรณ์ พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ, 2553; 18-19) อนึ่ง นโยบายการอนุรักษ์เป็นสิ่งสำคัญซึ่งควรประกอบด้วยนโยบายระดับภาค ระดับเฉพาะพื้นที่ ระดับอาคาร รวมทั้งข้อกำหนดในการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่อนุรักษ์ หน่วยงานท้องถิ่นควรมีนโยบายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับผังเมืองที่จะประกาศใช้ โดยการสงวนรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของย่านประวัติศาสตร์ ดังนั้น การฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์จำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่างที่อยู่อาศัย สิ่งจูงใจ กิจกรรม และการเข้าถึง (ปรานอม ตันสุขานันท์, 2559; 216-219) การควบคุมและกำหนดนโยบายสำหรับภูมิทัศน์ชุมชนนั้น หน่วยงานท้องถิ่นควรควบคุมการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การออกแบบและกำหนดที่ตั้งของเฟอร์นิเจอร์ถนน การควบคุมป้ายโฆษณา นอกอาคารเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและความปลอดภัย ควรจัดตั้งคณะกรรมการให้คำปรึกษาด้านการออกแบบแก่หน่วยงานท้องถิ่นและโครงการของเอกชนพร้อมตรวจสอบควบคุมดูแลการก่อสร้าง

การวางแผนอนุรักษ์เมืองต้องอยู่บนพื้นฐานของการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมนั้น พื้นที่ที่มีคุณค่าของสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ในระดับสูงควรใช้แนวทางสงวนรักษา ส่วนพื้นที่ที่มีคุณค่าความสำคัญรองลงมาควรใช้แนวทางการเสริมความมั่นคง การเปลี่ยนแปลงและการสร้างขึ้นใหม่ตามลำดับเบื้องต้นควรประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรม ความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ความเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของเทคโนโลยีในอดีต การเป็นอาคารที่มีเทคนิคหรือฝีมือการก่อสร้างที่มีลักษณะพิเศษ คุณค่าของสถาปัตยกรรมที่มีต่อภูมิทัศน์ที่ตั้งอาคาร ความเป็นไปได้ด้านการเงินที่จะบูรณะเปลี่ยนแปลงอาคาร การบริหารจัดการดูแลรักษาโดยพิจารณาความสามารถในการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการใช้งานปัจจุบัน รวมถึงด้านการศึกษาเพื่อประโยชน์และความชื่นชอบของสาธารณะ (ปรานอม ตันสุขานันท์, 2559; 156-164) ทั้งนี้ ควรพิจารณาแนวทางการอนุรักษ์ 4 ประการ ได้แก่ 1) อนุรักษ์มโนทัศน์ (Conservation of concepts) โดยให้การศึกษแก่คนในชุมชนและส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกให้เข้าใจคุณค่าของสถาปัตยกรรม ส่งผลให้ชุมชนปรับแนวคิดในการดำรงชีวิตสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตเดิมของตน 2) อนุรักษ์รูปแบบ (Conservation of styles) โดยศึกษาและบันทึกรูปแบบอาคารอย่างละเอียด การดัดแปลงต่อเติมหรือการบูรณะซ่อมแซมจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการเลือกใช้วัสดุและฝีมือช่าง ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาเพื่อเก็บรักษารวบรวมงานช่างเพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะรูปแบบสิ่งก่อสร้างเดิมในชุมชน 3) อนุรักษ์ฝีมือช่าง (Conservation of craftsmanship) โดยอนุรักษ์งานช่างฝีมือและเครื่องมือที่ใช้ ซึ่งต้องเหมือนของเดิมเพื่อให้ได้รูปลักษณะเดียวกัน 4) อนุรักษ์วัสดุ (Conservation of building materials) โดยเลือกใช้วัสดุให้เหมือนของเดิมเพื่อให้เกิดความกลมกลืนและควรพิจารณาคุณสมบัติประกอบด้วย เพื่อไม่ให้เกิดการเร่งให้ตัววัสดุเดิมเสื่อมสภาพ ซึ่งหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาควรศึกษาวิจัยและทดลองผลิตวัสดุใหม่ทดแทน (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2540 อ้างถึงใน ปกรณ์ พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ, 2553; 21-22) การอนุรักษ์ย่อมมีความเข้มข้น

ของการแทรกแซงแตกต่างกันตามสาเหตุของการเสื่อม ตลอดจนการทำนายสภาพแวดล้อมในอนาคตของอาคารนั้น โดยทั่วไปควรมีการแทรกแซงให้น้อยที่สุด ซึ่งการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบ่งออกเป็น 7 ระดับ ได้แก่ 1) การควบคุมสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรม 2) การสงวนรักษาสภาพปัจจุบัน 3) การเสริมความมั่นคง 4) การปฏิสังขรณ์ หรือการทำให้วัตถุนั้นกลับสู่ความสมบูรณ์ชัดเจน โดยดำเนินการบนพื้นฐานของความเคารพรูปแบบและวัตถุดั้งเดิม 5) การฟื้นฟูสภาพโดยเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารเดิมซึ่งจะทำให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพถูกรักษาได้อย่างมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ 6) การสร้างชิ้นส่วนใหม่ทดแทนชิ้นส่วนที่หายหรือเสื่อมสภาพ 7) การสร้างใหม่โดยใช้วัสดุใหม่เพื่อทดแทนของเก่าที่ถูกทำลายโดยจะต้องดำเนินการบนพื้นฐานของหลักฐานที่เที่ยงตรง (Feilden, 2003 อ้างถึงใน ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2559; 32-35)

การดำเนินงานวิจัยและขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของย่าน การวิเคราะห์คุณค่ามรดกสถาปัตยกรรมเพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มากำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่และการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์และมรดกสถาปัตยกรรมซึ่งพิจารณาพร้อมกับหลักการจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แบบยั่งยืน พร้อมกับการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลอาคารกรณีศึกษาและวิถีชีวิตจากเจ้าของอาคาร ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากนักวิชาการ โครงการและนโยบายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำมาใช้กำหนดทิศทางการพัฒนา การสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวด้วยแบบสอบถามจำนวน 706 คน โดยเก็บข้อมูลผ่าน Google form เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและความสนใจด้านการท่องเที่ยว ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกและข้อเสนอแนะในการพัฒนา การศึกษาสภาพปัญหาของพื้นที่ การวิเคราะห์เปรียบเทียบย่านการค้าเก่าทั้งในและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อนำแนวทางการจัดการมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ศึกษา เมื่อได้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในเบื้องต้นแล้ว จึงจัดเวทีระดมความคิดเห็น (focus group) และวิเคราะห์ศักยภาพด้วยวิธี SWOT Analysis จากกลุ่มตัวแทนทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรอิสระ โดยสถาบันการศึกษาหรือนักวิชาการจะเป็นสื่อกลางในการดำเนินงานผ่านกระบวนการวิจัย ผลสรุปของข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา ย่าน โดยพิจารณาพร้อมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งทิศทางการกำหนดกลยุทธ์และแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาาร่วมกันโดยวางเป้าหมายหลักของงานวิจัย คือ การได้มาซึ่งฐานข้อมูลด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม และมรดกสถาปัตยกรรม ซึ่งนอกจากจะใช้ประกอบการท่องเที่ยวแล้วยังเป็นองค์ความรู้สำคัญที่คนในย่านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ อีกทั้งองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มรดกสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นการรวบรวมรูปแบบและข้อมูลทางกายภาพของอาคารเก่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูอาคารเหล่านั้นต่อไปในอนาคต อีกหนึ่งเป้าหมายที่สำคัญ คือ การได้มาซึ่งแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา ย่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สามารถนำไปปรับใช้ในแผนพัฒนา และนำสื่อสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น แผนที่และแอปพลิเคชันนำเที่ยว
ซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่

ภูมิหลังและความสำคัญของย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา

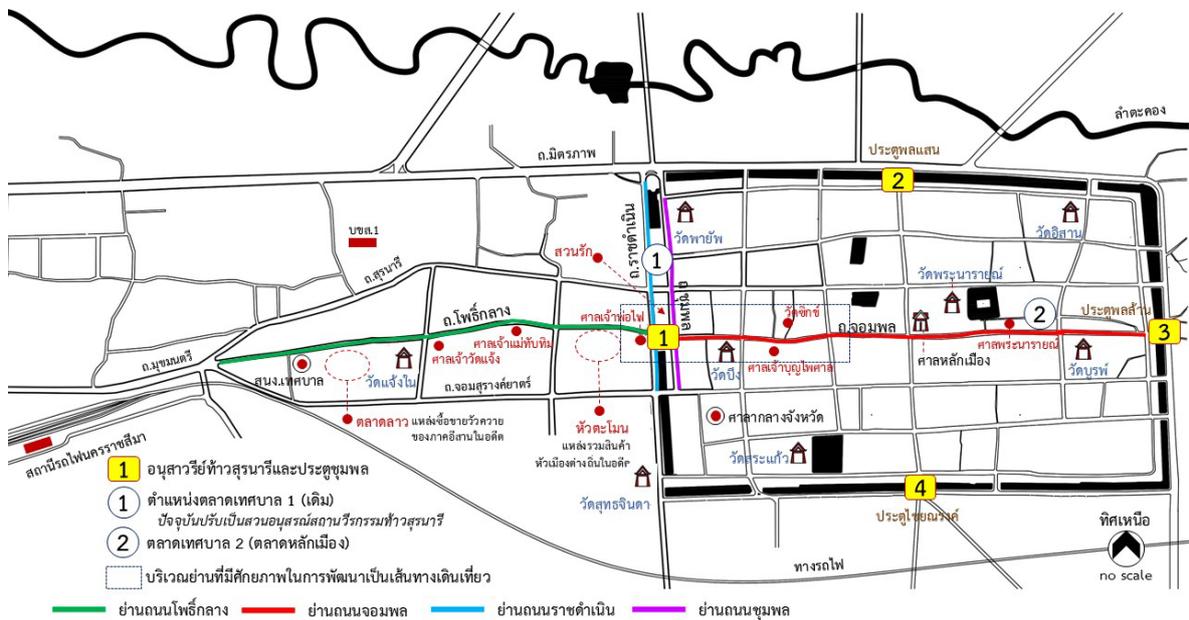
ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา ได้แก่ ย่านถนนโพธิ์กลาง ย่านถนนจอมพล และย่านถนนราชดำเนิน
-ถนนชุมพล เป็นย่านประวัติศาสตร์ที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมมาอย่าง
ต่อเนื่อง พื้นที่แต่ละย่านจึงมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์
ที่เข้ามาตั้งรกรากเพื่อประกอบธุรกิจการค้า ซึ่งแสดงออกมาทางลักษณะสถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
คติความเชื่อและพิธีกรรม องค์ประกอบภายในย่านเก่าทั้ง 3 แห่ง มีรายละเอียดดังนี้ (ภาพที่ 1-2)

“ถนนโพธิ์กลาง” เป็นเส้นทางโบราณเชื่อมต่อระหว่างเมืองนครราชสีมากับเมืองหลวงทุกยุคสมัย และเป็น
เส้นทางหลักในการเดินทางเข้าไปยังตัวเมืองผ่านการเดินลอดประตูชุมพล นับตั้งแต่เปิดการเดินทางรถไฟสายกรุงเทพฯ
-นครราชสีมา ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ส่งผลให้ถนนเส้นนี้กลายเป็นย่านการค้านอกเมืองที่มีความสำคัญ
มากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นเส้นทางที่เชื่อมจากสถานีรถไฟนครราชสีมาสู่ตัวเมืองใช้ในการขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ
กับนครราชสีมาและหัวเมืองต่าง ๆ ในช่วงที่ยังไม่มีถนนมิตรภาพ ย่านถนนโพธิ์กลางจึงกลายเป็นชุมทางสำคัญที่รวม
สินค้าจากภาคอีสาน ลาว และเขมรส่งไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ แต่เดิมถนนเส้นนี้มีตลาดและย่านการค้าเก่ากระจายอยู่
ตลอดเส้นทาง ได้แก่ “ตลาดลาว” เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าที่ตั้งอยู่บริเวณช่วงต้นของถนน ซึ่งพ่อค้าจะนำวัวควาย
จากภาคอีสานมารวมกันที่ตลาดแห่งนี้เพื่อส่งไปขายยังถิ่นอื่นต่อไป ช่วงกลางถนนเป็นจุดพักเกวียนบริเวณศาลเจ้าวัดแจ้ง
และช่วงปลายถนนเป็นย่านที่คนเมืองเรียกว่า “หัวตะโมน” ซึ่งเป็นแหล่งรวมสินค้าจากหัวเมืองต่างถิ่นตั้งอยู่หน้าเมือง
ก่อนถึงประตูชุมพล ปัจจุบัน อาคารร้านค้าเก่าแก่ที่ตั้งเรียงรายสองฝั่งถนนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ห้างแถวไม้ที่มี
ความสูงชั้นเดียว สองชั้น และสามชั้น ตึกแถวสไตล์โคโลเนียลและตึกแถวสไตล์โมเดิร์น ซึ่งอาคารส่วนใหญ่ถูก
ปรับเปลี่ยนการใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นถนนสายประวัติศาสตร์ที่มีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องนับร้อยปี
จึงมีศาสนสถานและสถานที่แห่งความศรัทธาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ตลอดเส้นทาง ได้แก่ วัดแจ้งในของชาวพุทธ
ศาลเจ้าวัดแจ้งและศาลเจ้าแม่ทับทิมซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของคนไทยเชื้อสายจีน

“ถนนจอมพล” เป็นย่านการค้าเก่าภายในเขตกำแพงเมือง เดิมชื่อ “ถนนเจริญพาณิชย์” คนจีนเรียกย่านนี้ว่า
“สี่กั๊กแก้วกง” และขนานนามว่า “เขี้ยวไหล” หมายถึง ถนนในเมืองซึ่งเป็นพาณิชย์มีผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยมาก
ถนนจอมพลเป็นถนนสายวัฒนธรรมที่ตัดผ่านกลางเมืองจากประตูเมืองฝั่งทิศตะวันตก (ประตูชุมพล) ไปถึงประตูเมือง
ฝั่งทิศตะวันออก (ประตูพลล้าน) มีพลเมืองหลายเชื้อชาติศาสนาอยู่อาศัยเพื่อทำการค้า ทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวซิกข์
และเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ วัดบึง (พระอารามหลวง) วัดพระนารายณ์มหาหาราชาวิหาร (วัดกลางนคร)
วัดบูรพ์ ศาลหลักเมือง เทวสถานศาลพระนารายณ์ วัดซิกข์ของชาวแขก และศาลเจ้าบุญไพศาลของชาวจีน อีกทั้งยังมี
ตลาดใหญ่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง เรียกว่า “ตลาดหลักเมือง” นับตั้งแต่มีการก่อตั้งอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในปี พ.ศ. 2477
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 290) ส่งผลให้ถนนจอมพลมีร้านค้าตั้งเรียงรายตลอดสองข้างทางหนาแน่นมากขึ้น และ
เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในช่วงสมัยสงครามเวียดนาม ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพที่เมืองนครราชสีมา ทำให้

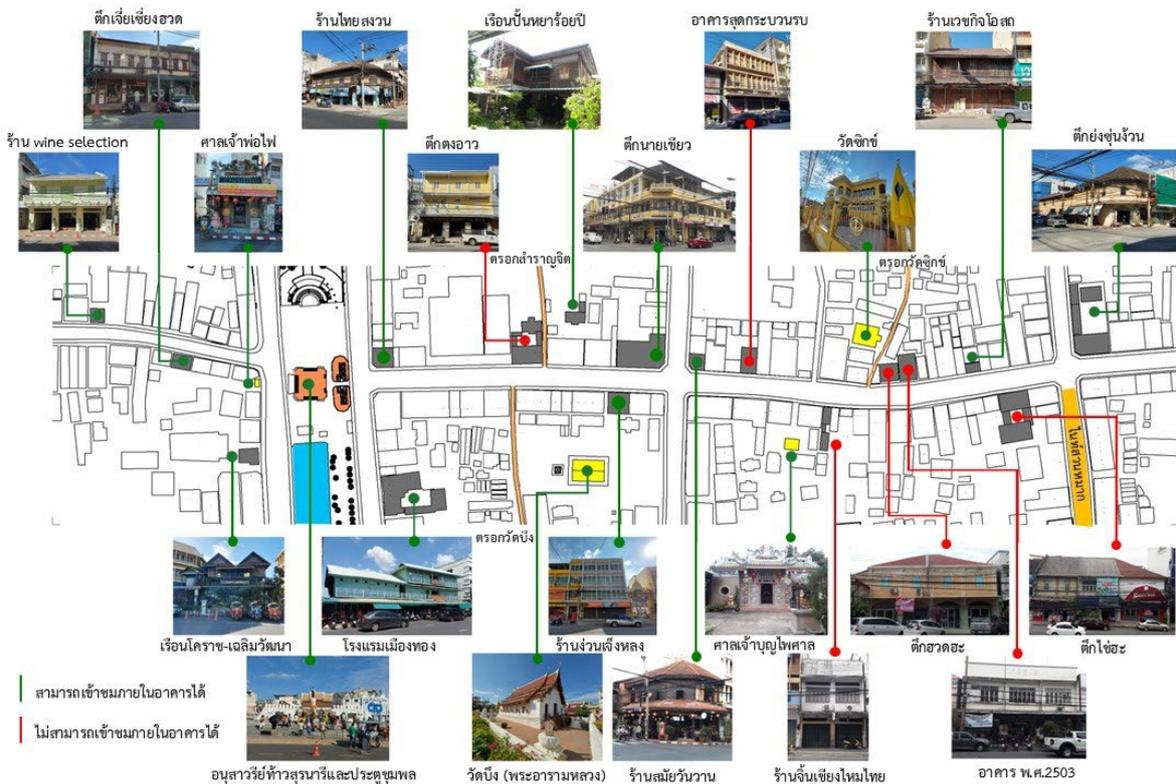
อาคารร้านค้าในย่านนี้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย และยังคงหลงเหลืออาคารเก่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์หลายหลัง เช่น หอแงวไม้ สองชั้น ตึกแถวสไตลโคโลเนียลและตึกแถวสไตลโมเดิร์น

“ถนนราชดำเนิน-ถนนชุมพล” เป็นถนนคู่ขนานกับกำแพงเมืองและคูเมืองด้านทิศตะวันตก ฝั่งถนนชุมพลจะเป็นภายในตัวเมือง ส่วนฝั่งถนนราชดำเนินเป็นนอกเมือง ซึ่งตั้งชื่อเป็นเกียรติเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. 5) เสด็จพระราชดำเนินมาทำการเปิดทางรถไฟ เมื่อปี พ.ศ. 2443 (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 278) ถนนทั้งสองสายนี้เริ่มมีอาคารร้านค้าเกิดขึ้นมากมายภายหลังจากการรื้อถอนกำแพงเมือง ถมคูเมือง และสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีประดิษฐานที่หน้าประตูชุมพล บริเวณที่ว่างระหว่างถนนเป็นที่ตั้งของสวนสาธารณะเรียกว่า “สวนรัก” ถัดออกไปทางทิศเหนือเป็นตลาดเทศบาล 1 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 เพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าของเมือง และเป็นจุดรวมสินค้าจากต่างอำเภอ ส่งผลให้มีอาคารร้านค้าหนาแน่นมากขึ้น (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 59) อีกทั้งยังเป็นจุดรวมท่ารถโดยสารและรถสามล้อรับจ้าง นับได้ว่าเป็นย่านการค้าแห่งใหม่ของเมืองที่มีความคึกคักที่สุดในยุคนั้น เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างถนนโพธิ์กลางและถนนจอมพลซึ่งเป็นย่านเก่าเข้าด้วยกัน อีกทั้งการตัดถนนมิตรภาพผ่านเข้ามาเชื่อมต่อกับตัวเมืองในสมัยสงครามเวียดนามทำให้พื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่ของเมืองขยายออกไปเป็นบริเวณกว้างมากขึ้น ในอดีตฝั่งถนนราชดำเนินตั้งแต่วัดสุทธจินดาไปจนถึงตลาดเทศบาล 1 เป็นสถานบันเทิง อาทิเช่น โรงเลิเก โรงหนัง โรงแรม สลับกับร้านค้ายาวตลอดแนว ส่วนฝั่งถนนชุมพลเป็นร้านค้าเกือบทั้งหมด แม้ว่าตลาดเทศบาล 1 จะถูกรื้อถอนเพื่อสร้างเป็นสวนอนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารีไปแล้วก็ตาม แต่ร้านค้าโดยรอบยังคงทำการค้าอยู่จนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นหอแงวไม้สองชั้นและตึกแถวสไตลโมเดิร์น

ภาพที่ 1 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาทั้ง 3 แห่ง

แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การุณย์ สุภูมิตรโยธิน

ภาพที่ 2 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และมรดกสถาปัตยกรรมภายในย่านบริเวณที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเส้นทางเดินเที่ยว

การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา

จากการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ การสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยว และการศึกษานโยบาย แผนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องพบว่า ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะช่วงบริเวณปลายถนนโพธิ์กลาง ตอนกลางของถนนราชดำเนิน-ถนนชุมพล (บริเวณโดยรอบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและประตูชุมพล) รวมถึงย่านถนนจอมพลตั้งแต่หลังประตูชุมพลไปจนถึงสี่แยกสวนหมาก เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ดังนี้

1. บริเวณดังกล่าวเป็นย่านการค้าเก่าที่มีพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ซึ่งปรากฏหลักฐานชัดเจน ทั้งที่บันทึกเป็นเอกสารและภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นถึงสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตของผู้คนในอดีต อันจะเป็นต้นทุนสำคัญในการนำไปเป็นเรื่องเล่าและข้อมูลประกอบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ อีกทั้งเป็นย่านที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาทำการค้าและอยู่อาศัยจนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้ ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ สิ่งเหล่านี้เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและรับรู้ถึงวิถีชีวิตของผู้คนในย่านการค้าเก่าแห่งนี้
2. บริเวณดังกล่าวมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มรดกสถาปัตยกรรมและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมและเข้าไปร่วมกิจกรรมในแต่ละจุดได้อย่างสะดวก ได้แก่ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน ศาสนาคาร สถานที่แห่งความศรัทธาและความเชื่อของชาวไทย ชาวจีน และชาวซิกข์ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพื้นที่วัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ อีกทั้ง

ยังมีตรอกทางเดินที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต มีตลาดกลางคืน (ไนท์สวนหมาก) ที่สามารถพัฒนาเป็นถนนคนเดินได้ นอกจากนี้ยังมีอาคารร้านค้าเก่าแก่หลากหลายรูปแบบที่เป็นตัวแทนของแต่ละยุคสมัย เช่น ห้องแถวไม้ โรงแรมไม้สามชั้น ตึกแถวสไตลโคโลเนียล ตึกแถวสไตล โมเดิร์น และอาคารพานิชย์รูปแบบร่วมสมัย อาคารบางหลังถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งสามารถพัฒนากิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการพร้อมกับการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอาคาร เช่น ประวัติอาคาร การค้าขายหรือการใช้ชีวิตภายในอาคารในอดีต รวมถึงลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม โดยจัดแสดงภาพถ่าย ภาพวาด หรือสิ่งของเครื่องใช้ในอดีต เป็นการส่งเสริมให้อาคารเหล่านั้นกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งด้วยเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

3. อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) เปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของชาวโคราชและเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดนครราชสีมา นักท่องเที่ยวจากทุกทั่วสารทิศต่างก็มีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะเดินทางเข้ามาสักการะและเป็นจุดแรกที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม ส่งผลดีต่อการพัฒนาพื้นที่โดยรอบให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมตามจุดต่าง ๆ อีกทั้ง ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและสวนสาธารณะโดยรอบเป็นลานคนเมืองสำหรับจัดกิจกรรมหรืองานเทศกาลประจำปีของจังหวัด ซึ่งช่วงนั้นจะมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและลานโดยรอบจึงเป็นทั้งจุดหมายตา (Landmark) และแหล่งรวมกิจกรรม (Node) ตามนิยามภูมิทัศน์เมืองของ Kevin Lynch (1960) ซึ่งเป็นศักยภาพของพื้นที่ในการสร้างภาพจำและจินตภาพของเมืองให้กับนักท่องเที่ยว

4. ย่านถนนจอมพลมีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ชัดเจนและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรหลายฝ่าย ดังจะเห็นได้จากการประสบความสำเร็จในการจัดงานถนนคนเดินในวันตรุษจีนของทุกปี ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ต่อไปได้

5. การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 โครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2562 โดยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา เพื่อกำหนดนโยบาย มาตรการ ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ จะช่วยให้เกิดการจัดระเบียบและปรับภูมิทัศน์ภายในย่าน อีกทั้ง การออกกฎหมายเทศบัญญัติท้องถิ่นควบคุมอาคารจะนำไปสู่การอนุรักษ์ในอนาคต เช่น การกำหนดความสูง ขนาดสัดส่วนการใช้พื้นที่ การเลือกใช้สีและวัสดุที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่โดยรวม การจัดระเบียบป้ายโฆษณา รวมถึงการอนุรักษ์อาคารเก่าและควบคุมการก่อสร้างอาคารใหม่ให้มีรูปแบบกลมกลืนกับบริบทพื้นที่ไม่ให้ทำลายทัศนียภาพเมืองเก่าเดิม

6. โครงการ “โคราชมหานครไร้สาย” โดยการนำสายไฟฟ้าและสายสื่อสารลงใต้ดินบริเวณเขตเมืองเก่าและพื้นที่โดยรอบ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ภูมิทัศน์ภายในย่านมีความเป็นระเบียบสวยงาม สร้างความโดดเด่นให้กับอาคารเก่าและสถานที่สำคัญมากขึ้น เป็นการเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีในการท่องเที่ยว

7. จังหวัดนครราชสีมาได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในเมืองศิลปะของประเทศภายใต้โครงการ “โคราชเมืองศิลปะ” จึงมีการจัดกิจกรรมด้านศิลปะมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดงานมหกรรมศิลปะนานาชาติ ครั้งที่ 2 Thailand Biennale Korat 2021 โดยนำศิลปินจากหลายประเทศมาสร้างสรรค์งานศิลปะบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ของเมือง ประกอบกับมีองค์กรอิสระในนามกลุ่ม Street Art Korat ดำเนินโครงการ "Mini Street Art Korat" ในตรอกสำราญจิต ย่านถนนจอมพล โดยความร่วมมือระหว่างกรมการสถาปนาอีสาน ทั้งนี้ ศักยภาพของกลุ่มคนท้องถิ่นที่รักศิลปะ

และต้องการแต่งเติมสีสันให้กับเมืองผนวกกับโครงการและกิจกรรมสร้างสรรค์งานศิลปะระดับประเทศเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาย่านให้มีชีวิตชีวาและสร้างแรงดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชม

8. โครงการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมและระบบขนส่งสาธารณะทั้งระดับภูมิภาคและระดับเมืองจะช่วยนำนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯหรือเมืองอื่นเข้าสู่เมืองนครราชสีมาได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ได้แก่ โครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูงเส้นทางกรุงเทพฯ-นครราชสีมา โครงการก่อสร้างทางหลวงพิเศษหมายเลข 6 (มอเตอร์เวย์) สายบางปะอิน-นครราชสีมา ประกอบกับโครงการศึกษาแผนแม่บทพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมืองนครราชสีมา (รถไฟฟ้ารางเบา) ซึ่งมีเส้นทางผ่านถนนโพธิ์กลางและโดยรอบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก ส่งเสริมให้เกิดการเดินทางภายในย่านและก่อให้เกิดกิจกรรมการเดินชมเมือง

โดยสรุปแล้วบริเวณย่านดังกล่าวมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายซึ่งจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว อาคารและสถานที่สำคัญแต่ละแห่งอยู่ไม่ไกลกันมากสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อกันได้ การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาจะนำไปสู่การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมโดยรวมให้คงอัตลักษณ์ท้องถิ่น ประกอบกับโครงการปรับภูมิทัศน์และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจะช่วยส่งเสริมให้ย่านมีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ศักยภาพดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ย่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเดินชมเมือง เพื่อสัมผัสบรรยากาศย่านการค้าเก่าและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนผ่านการเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ด้วยการเข้าสักการะศาสนสถานและสถานที่แห่งความศรัทธา เยี่ยมชมอาคารร้านค้าเพื่อให้ทราบประวัติอาคาร ส่งเสริมให้เกิดการมองเห็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและเข้าใจภูมิปัญญาการปลูกสร้างอาคารแต่ละหลัง พร้อมทั้งเปิดประสบการณ์ใหม่ผ่านการทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่วัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของโครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมาด้านเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิดด้านการ “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากร นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ (ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2562; 4-1) ซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม คือ การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีเอกลักษณ์ด้วยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการผลักดันให้เป็นเมืองประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ การจัดทำแผนพัฒนาและแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านมีดังนี้

1. การอนุรักษ์ย่านและสถาปัตยกรรม โดยอาศัย 2 แนวทางหลัก ได้แก่

1.1 การสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าและรมณศรีให้เกิดการอนุรักษ์ โดยส่งเสริมให้คนในพื้นที่หรือเจ้าของอาคารเกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตน ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและอนุรักษ์อาคารสถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน อันดับแรกควรจัดทำฐานข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและ

มรดกทางวัฒนธรรม เช่น สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วัตถุสิ่งของ รวมถึงคติความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยจัดเก็บในรูปแบบเอกสาร ภาพถ่าย วิดิทัศน์ และแบบสถาปัตยกรรม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ต่อได้ ในขณะเดียวกันควรประเมินคุณค่าอาคารทั้งด้านมรดกทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความงามและลักษณะทางกายภาพ เช่น รูปแบบ เอกลักษณ์ ยุคสมัยของการสร้าง และด้านคุณค่าทางเศรษฐกิจสังคมร่วมสมัย โดยพิจารณาถึงการนำอาคาร ที่มีคุณค่ามาประยุกต์ใช้กับสภาพบ้านเมืองในปัจจุบัน จากนั้นจึงเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสังคม ออนไลน์ เพื่อสร้างกระแสนิยมให้สาธารณชนได้มองเห็นคุณค่าความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรม หรือการมอบ รางวัลจากหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ให้กับอาคารเก่าอันทรงคุณค่า ทั้งสองวิธีนี้จะทำให้เจ้าของอาคารเกิดความภาคภูมิใจและมองเห็นคุณค่าความสำคัญตามไปด้วย นำไปสู่การปรับแนวคิดในการอนุรักษ์ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเล็งเห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือ

1.2 การกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์จากหน่วยงานราชการ ได้แก่ มาตรการหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง กับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ การออกกฎหมายเทศบัญญัติท้องถิ่นควบคุมอาคาร ซึ่งเป็นอิกกลไกหนึ่งที่จะช่วย อนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและสถานที่สำคัญให้คงอยู่ รวมถึงสร้างสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในย่านให้มีความ เป็นระเบียบสวยงามส่งเสริมอัตลักษณ์ของความเป็นย่านการค้าเก่า การดำเนินการดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ รูปแบบ ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและบันทึกรูปแบบสิ่งก่อสร้างในชุมชนอย่างละเอียดไว้เป็นหลักฐาน การดัดแปลงต่อเติม ต้องให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม โดยพิจารณาการใช้วัสดุที่เหมาะสมไม่ทำลายวัสดุเดิมและคัดเลือกช่างฝีมือในการ บูรณะซ่อมแซม ทั้งนี้ ควรตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลการต่อเติมดัดแปลงและก่อสร้างอาคารเพื่อให้สอดคล้องกับ บริบทพื้นที่และอัตลักษณ์ท้องถิ่น

2. การพัฒนาพื้นที่ภายในย่านให้เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม หรือการพัฒนาอาคารสถานที่สำคัญภายในย่านเพื่อส่งเสริมให้เกิด กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนาศาสนสถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่เดิม ให้มีภูมิทัศน์สวยงาม ควรติดตั้งป้ายแสดงข้อมูลประวัติหรือภาพถ่ายเก่าของแต่ละสถานที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้ความรู้และรับรู้ถึงความสำคัญของสถานที่ดังกล่าว ส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นย่านประวัติศาสตร์ของเมือง ที่เป็นถนนสายวัฒนธรรม ส่วนอาคารร้านค้าเก่าที่ถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เป็นร้านอาหารและเครื่องดื่ม ควรได้รับการ พัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การติดตั้งป้ายแสดงข้อมูลประวัติและความสำคัญของอาคาร ภาพถ่ายเก่า งานศิลปะ ที่สำคัญควรมีมุมถ่ายภาพ (จุดเช็คอิน) เพื่อตอบสนองความต้องการตามกระแสของ นักท่องเที่ยวปัจจุบัน ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนการใช้งานของอาคารเก่าเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ในลักษณะ การฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation) ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพถูกรักษาได้อย่าง มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ปราณอม ต้นสุขานันท์, 2559; 34) ส่วนอาคารที่ยังไม่พร้อมที่จะเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชม อาจจะต้องติดตั้งป้ายประวัติอาคารหรือแสดงข้อมูลผ่านการสแกน QR Code เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ส่งผลให้เกิด ความเชื่อมต่อในการเดินทาง นอกจากนั้นควรติดตั้งแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวภายในย่าน ในสถานที่แต่ละจุดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพรวมและเป็นข้อมูลการตัดสินใจในการเดินทาง

2.2 การปรับภูมิทัศน์ภายในย่าน เป็นวิธีที่จะช่วยเสริมสร้างความประทับใจและส่งเสริมบรรยากาศที่ดี ในการท่องเที่ยว การปรับภูมิทัศน์มีหลายแนวทาง ได้แก่ การจัดระเบียบป้ายโฆษณา กั้นสาด และตกแต่งด้านหน้า

อาคาร (Façade) เพื่อให้โดดเด่นส่งเสริมเอกลักษณ์ของอาคาร การตกแต่งด้วยอุปกรณ์ประกอบถนนเพื่อสร้างความสวยงาม บ่งบอกถึงความเป็นย่านเก่าของเมืองและสื่อถึงอัตลักษณ์ประจำถิ่น การปรับปรุงและตกแต่งทางเท้าให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างการเดินเที่ยว และการปรับปรุงทัศนียภาพในตรอกหรือซอย โดยปรับปรุงทางเดินให้มีความร่มรื่นและมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสร้างความเพลิดเพลินในการเดินเที่ยว นอกจากนี้ ควรตกแต่งพื้นที่ด้วยงานศิลปะอย่างสร้างสรรค์เพื่อดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยว งานศิลปะนั้น ควรแสดงเรื่องราววิถีชีวิตภายในย่านหรือสื่อถึงอัตลักษณ์ที่สอดคล้องและส่งเสริมความเป็นย่านประวัติศาสตร์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (ภาพที่ 3)

2.3 การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ จำนวนที่จอดรถที่เพียงพอและสะดวกต่อการเข้าถึงพื้นที่ย่าน ห้องน้ำที่สะอาดกระจายตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวซึ่งควรอยู่บริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อีกทั้ง ควรนำแผนที่ท่องเที่ยวไปติดตั้งภายในร้านค้าร้านอาหารโดยรอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปใช้บริการได้ทราบข้อมูลอีกทางหนึ่ง ที่สำคัญควรมีศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ของย่าน เพื่อเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว มรดกสถาปัตยกรรม และเป็นจุดเช็คอินหรือพื้นที่แวะพักของนักท่องเที่ยวจุดแรกที่เชื่อมต่อมาจากจุดบริการข้อมูลนักท่องเที่ยวบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ควรมีพื้นที่พบปะสังสรรค์ของคนในย่านและสามารถรองรับการจัดประชุมสัมมนาหรือการอบรมเชิงปฏิบัติการที่จัดโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมให้คนในย่านมองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของถิ่นที่อยู่ผ่านการจัดกิจกรรมและเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณชน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน (ภาพที่ 4-5)

ภาพที่ 3 แนวทางการปรับปรุงทัศนียภาพถนน ทางเท้า ด้านหน้าอาคาร และการตกแต่งพื้นที่ภายในตรอกด้วยงานศิลปะ

ภาพที่ 4 แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ภาพที่ 5 แนวทางการปรับปรุงอาคารเก่าเป็นศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ของย่านและเป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว

3. การจัดทำสื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการท่องเที่ยวภายในย่าน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่มรดกสถาปัตยกรรมย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลที่แสดงสถานที่ท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ ร้านอาหาร และเส้นทางเดินเที่ยวเพื่อสัมผัสบรรยากาศย่านการค้าเก่าและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน พร้อมกับเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ ภายใต้แนวคิด “มนต์เสน่ห์ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา” ในแผนที่มีภาพ QR Code ให้นักท่องเที่ยวสแกนเพื่อใช้งานแอปพลิเคชันนำเที่ยวในโทรศัพท์มือถือเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินเที่ยวด้วยตนเองโดยใช้แผนที่และแอปพลิเคชันนำเที่ยว เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาพรวมของพื้นที่ย่านและพื้นที่ใกล้เคียงว่ามีแหล่งท่องเที่ยวใดบ้าง สถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะแสดงข้อมูลประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายในอดีต บางแห่งมีภาพเคลื่อนไหว (Animation) เพื่อให้เห็นบรรยากาศภายในอาคาร อีกทั้งยังมีการแสดงตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งใน Google map เพื่อนำทางนักท่องเที่ยว เป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเดินทางท่องเที่ยว (ภาพที่ 6-7)

แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การุณย์ ศุภมิตรโยธิน

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในย่านและบริเวณใกล้เคียงซึ่งสามารถดาวน์โหลดแอปพลิเคชันนำเที่ยวในโทรศัพท์มือถือได้

ภาพที่ 7 ส่วนประกอบในแอปพลิเคชันนำเที่ยว

4. การฟื้นฟูผ่านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบครบวงจร ตามกระแสนิยมของนักท่องเที่ยวปัจจุบัน โดยเปิดประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีย่านประวัติศาสตร์ผ่านการชม (ตึกเก่าเล่าเรื่อง) ชิม (อาหารพื้นถิ่น) ซุป (ผลิตภัณฑ์ชุมชน) และ (ถ่ายภาพสถานที่สำคัญและงานศิลปะ) และ แชร์ (เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์) กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถจัดได้หลายลักษณะ เช่น การให้นักท่องเที่ยวเดินชมสถานที่ต่าง ๆ ด้วยตัวเองโดยใช้แผนที่และแอปพลิเคชัน หรือการจัดแพ็คเกจท่องเที่ยว 1 วัน โดยนำกลุ่มนักท่องเที่ยวไปฟังบรรยายให้ความรู้และทำกิจกรรมภายในศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ จากนั้นจึงพาเยี่ยมชมอาคารร้านค้าและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในย่านพร้อมเสิร์ฟอาหารพื้นถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการสร้างผู้ประกอบการวัฒนธรรมที่จะผลิตอาหาร สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวตามมา เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนโดยตรง อีกลักษณะหนึ่งคือ การจัดงานเทศกาลประจำปีซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการเผยแพร่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์สู่สาธารณชน ซึ่งควรเกิดจากความร่วมมือกันของทุกภาคส่วน อย่างไรก็ตาม ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆ หรือสื่อสังคมออนไลน์ โดยนำข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กิจกรรม งานประเพณี แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางท่องเที่ยวภายในย่านไปเผยแพร่เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ

อภิปรายและสรุปผล

ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา มีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรกคือ เมืองมืองค์ประกอบหลักครบ 5 อย่าง ตามนิยาม “ภูมิทัศน์เมือง” ของ Kevin Lynch (1960) ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ของเมืองจากผู้พบเห็น กล่าวคือ มีเส้นทาง (path) คือ ถนนหนทางสัญจรที่วางเป็นตารางกริด มีเส้นขอบ (edge) คือ คูเมือง ที่แบ่งแยกบริเวณหนึ่งออกจากอีกบริเวณหนึ่งอย่างชัดเจน มีจุดหมายตา (landmark) คือ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ใช้เป็นจุดอ้างอิงในการนัดหมายหรือกล่าวถึงบริเวณนั้น มีแหล่งรวมกิจกรรม (node) คือ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและสวนสาธารณะโดยรอบ ซึ่งเป็นบริเวณที่ผู้คนมารวมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงมีย่าน (district) คือ ถนนจอมพล ซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าแก่ของเมือง องค์ประกอบเมืองเหล่านี้ล้วนเป็นศักยภาพของพื้นที่ที่จะสร้างภาพจำและจินตภาพของเมืองให้กับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการจดจำและการรับรู้ถึงสภาพแวดล้อมของเมืองหรือเรียกว่า “สุนทรียภาพของเมือง” ผ่านการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ หากสิ่งเหล่านั้นได้รับการจัดระเบียบแล้วจะทำให้เกิดการจดจำได้ง่าย ดังนั้น จึงควรอนุรักษ์เพื่อคงอัตลักษณ์ของพื้นที่และสร้างบรรยากาศที่ดีในการท่องเที่ยว ประการที่ 2 คือ บริเวณย่านมีความเพียบพร้อมไปด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรมครบทุกด้าน ตามแนวคิดของ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2547) ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเป็นย่านสังคมนวัตกรรมที่ยังคงคติความเชื่อผ่านการประกอบพิธีกรรมบริเวณศาสนสถานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ความหลากหลายของรูปแบบอาคารซึ่งเป็นมรดกสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า การจัดงานเทศกาลประจำปีโดยเฉพาะงานถนนคนเดิน “ตรุษจีนจอมพลถนนหัวมังกร” พื้นที่ย่านเหมาะสำหรับการเดินเที่ยวเพื่อเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่น รวมถึงมีพิพิธภัณฑ์และสถานที่จัดแสดงวัฒนธรรมที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีต ซึ่งย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา มีมรดกวัฒนธรรมที่หลากหลาย คล้ายคลึงกับเมืองเก่าภูเก็ตและสงขลาที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นย่านท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ทั้งความเป็นย่านสังคมนวัตกรรม ศาสนสถาน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มรดกสถาปัตยกรรม แหล่งเรียนรู้ รวมถึงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น (การุณย์ สุภูมิตรโยธิน, 2564: 25) สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบนั้นจะต้องมีการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา ได้แก่ การอนุรักษ์ย่านและสถาปัตยกรรมด้วยการรักษาสภาพแวดล้อม อนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรม ควบคุมการต่อเติมดัดแปลงหรือการก่อสร้างอาคารด้วยกฎหมายท้องถิ่นตามแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา โดยมีหน่วยงานราชการและคณะกรรมการอนุรักษ์เป็นผู้กำกับดูแล ควรส่งเสริมให้คนในย่านและเจ้าของอาคารเกิดความตระหนักและมองเห็นคุณค่าความสำคัญควบคู่ไปด้วย ซึ่งนอกจากจะช่วยแก้ปัญหาการรื้อถอนแล้วยังช่วยป้องกันไม่ให้อาคารเก่าอันทรงคุณค่าเกิดการต่อเติมดัดแปลงจนเสียรูปปลักษณ์เดิม การสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่านี้ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์มโนทัศน์โดยการให้ความรู้แก่คนในชุมชนและปลูกจิตสำนึกเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรม ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถปรับทัศนคติในการดำรงชีวิตสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตเดิมของตนตามแนวคิดของ ปกรณั พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ (2553; 21) การปลูกจิตสำนึกดังกล่าวควรเริ่มจากการศึกษาวิจัยและประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ โดยนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติอาคารสถานที่พร้อมทั้งระบุเอกลักษณ์และความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมโดยเชื่อมโยงกับ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพร้อมจัดทำเป็นแบบสถาปัตยกรรมและสื่อสร้างสรรค์แล้วเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อประชาสัมพันธ์สู่สาธารณชน ซึ่งจะส่งผลให้คนในย่านและเจ้าของอาคารเข้าใจและมองเห็นคุณค่าความสำคัญ นำไปสู่แนวคิดการอนุรักษ์ อีกทั้ง การมอบรางวัลอาคารอนุรักษ์เป็นอีกกลไกหนึ่งในการรักษาอาคารเก่าไว้ได้อย่างดี ยกตัวอย่างเช่น อาคารพานิชย์ (จี๋อันตั้ง-แสงฟ้า-มีจงมี) หรือเรียกว่า “ตึกนายเขียว” ได้รับรางวัลอาคารควรค่าแก่ การอนุรักษ์ ประจำปี พ.ศ. 2561 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเกิดจากความร่วมมือกันระหว่าง เจ้าของอาคารและหน่วยงานท้องถิ่น อาคารหลังดังกล่าวจึงได้รับการดูแลรักษาและถูกนำเสนอให้เป็นจุดเด่นของย่าน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวช่วงเทศกาลตรุษจีน ทั้งนี้ยังมีตึกเก่าอีกหลายหลังที่ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์ ดังนั้นจึงควรมีหน่วยงานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ซ่อมแซมอย่างถูกวิธีให้แก่เจ้าของอาคารเพื่อรักษาสภาพดั้งเดิมและป้องกัน ไม่ให้ร่องรอยทางประวัติศาสตร์นั้นสูญหายไป

ในขณะที่เดียวกันควรมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยความร่วมมือกันระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการรวมกลุ่มกันบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดระเบียบ รักษาความสะอาด และปรับปรุงทัศนียภาพในย่าน ทั้งบริเวณศาสนสถาน สถานที่แห่งความศรัทธา อาคารบ้านเรือน ถนน ทางเท้า รวมถึงตรอกทางเดินให้เหมาะสมแก่การเดินเที่ยว โดยเฉพาะการประดับตกแต่งด้วย อุปกรณ์ประกอบถนนที่สื่อถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น การตกแต่งด้วยงานศิลปะเพื่อสร้างสีสันให้กับพื้นที่ การประดับด้วย พรรณไม้เพื่อสร้างความร่มรื่นสบายตา การประดับไฟส่องสว่างในช่วงกลางคืน การจัดระเบียบป้ายโฆษณา กันสาด และซ่อมแซมทาสีอาคารให้ดูโดดเด่น ทั้งนี้ การปรับปรุงอาคารและภูมิทัศน์ให้เข้ากับพื้นที่มรดกวัฒนธรรมทำให้เมือง มีสุนทรียภาพมากขึ้นและมีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ซึ่งจะช่วยสร้างความโดดเด่นให้แก่เมือง ส่งเสริมให้เกิดความทรงจำ หรือความประทับใจตามการเรียนรู้ที่จะทำให้จิตวิญญาณของเมืองนั้นยังคงอยู่ (ภาณุพงศ์ สิทธิวิจิตร, 2554; 34-35) อีกทั้ง ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การจัดการด้านการจราจร ทางเท้าและที่จอดรถที่เหมาะสม ที่สำคัญควรมีศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ ของย่านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินชมเมืองโดยใช้แผนที่และแอปพลิเคชันนำเที่ยว การจัดแพ็คเกจท่องเที่ยว 1 วัน โดยให้คนในชุมชนได้เข้า มามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม และการจัดงานเทศกาลประจำปีอันเกิดจากความร่วมมือกันของทุกภาคส่วน จะเป็น กลไกสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาโดยการนำข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นจุดขายเพื่อตอบรับกระแส การท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบสานต่อไป การจัดกิจกรรมดังกล่าว ควรให้คนในย่านและเจ้าของอาคารเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการ กระจายรายได้และผลประโยชน์แก่คนท้องถิ่น โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียเพื่อวางแผนงานการจัดสรรงบประมาณและการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ปกรณ์ พัฒนานุโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ (2553; 28)

การผสมผสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักวิชาการ เป็นแนวทางหลักที่จะ ขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่ยั่งยืนได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (2562; 4-2) ที่ว่าการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนามรดก สถาปัตยกรรม ศิลปะวัฒนธรรม อัตลักษณ์และวิถีชีวิตบนฐานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้นต้องให้ความสำคัญกับการดึง

เอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน โดยการร่วมคิดร่วมทำ เพื่อส่วนรวมเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง ทั้งนี้ หน่วยงานราชการควรให้การสนับสนุนเชิงนโยบายและงบประมาณ ซึ่งการบริหารจัดการเมืองอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อเป็นกุญแจสำคัญต่อความสำเร็จในการวางแผนอนุรักษ์ และควรมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีในการประสานความสัมพันธ์ที่แตกต่างเหล่านี้ให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีสำหรับการอนุรักษ์ (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2559; 234-235) ภาคเอกชนและองค์กรอิสระควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และสร้างสรรค์กิจกรรม โดยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ทำงานศิลปะมาเพิ่มคุณค่าให้กับประวัติศาสตร์เมืองผ่านการพัฒนาพื้นที่ สินค้าและบริการ ซึ่งกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว ภาคประชาชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่และจัดการกับทรัพยากรของตนเอง โดยเข้ามามีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ส่วนนักวิชาการและสถาบันการศึกษาควรดำเนินกิจกรรมทางวิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดเพื่อยกระดับ ช่วยให้คนในชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว ย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาแสดงถึงศักยภาพอันโดดเด่นในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ อาทิ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน ความหลากหลายของมรดกสถาปัตยกรรม และการมีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญ นอกจากนี้ การดำเนินการเชิงนโยบายและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่า และการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์ ล้วนสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของย่านนี้ควรมุ่งเน้นการบูรณาการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม การกำหนดนโยบายการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม การผลิตสื่อสร้างสรรค์ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หลากหลายและยั่งยืน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการที่ชัดเจน อาทิ การกำหนดนโยบายการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การสนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดทำแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ การพัฒนาระบบการจัดการข้อมูลและการสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์ผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนการจัดตั้งกลไกการติดตามและประเมินผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีความโดดเด่นและยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และได้รับทุนสนับสนุนการตีพิมพ์เผยแพร่จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เอกสารอ้างอิง

- การุณย์ ศุภมิตรโยธิน. (2564). การเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมาและโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์. *วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*, 3(1), 13-26
- กิจอุดม เสือเจริญ. (2559). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าจังหวัดน่าน*. [วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยน่านชาติแสดมฟอร์ด.
- เทศบาลนครนครราชสีมา. (2548). *บันทึกเจ็ดสิบปีที่โคราช*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เทศบาลนครนครราชสีมา.
- ปกรณ พัฒนาโรจน์ และนิตยา พัดเกาะ. (2553). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณเมืองเก่า สกลนคร*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
- ปรานอม ต้นสุขานันท์. (2559). *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุพงศ์ สีทิจูฒิ. (2544). *การพัฒนาเชิงอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา อ.เมือง จ.น่าน*. [วิทยานิพนธ์ การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ. (2547). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (2562). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2558). *โคราชของเรา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.
- หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา. (2542). *ย้อนรอย ๑๐๐ ปี โคราชวานิช*. พีวเจอร์ เพรส แอนด์ มีเดีย.
- Kevin Lynch. (1960). *The Image of the City*. Ma: MIT Press.